

Catòlica, apostòlica romana i catalana

La història de l'Església catalana durant els segles XIX i XX s'enriqueix amb dues grans aportacions. Josep Massot i Muntaner ha publicat el llibre 'Església i societat a la Catalunya contemporània', i Hilari Raguer ha iniciat l'edició de la correspondència dels bisbes catalans durant la Guerra Civil. Els dos volums han estat editats per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

L'Església de Catalunya –la catòlica, se sobreentén– “ha tingut i té una entitat pròpia, per una pila de circumstàncies, i no pot ésser confosa sense més ni més amb l'Església ‘espanyola’”, escriu l'historiador Josep Massot i Muntaner en la introducció de l'estudi “Evolució de l'Església catalana durant el segle XX”, que obre el voluminós recull de textos de recerca, síntesi i divulgació *Església i societat a la Catalunya contemporània* –668 pàgines–, editat per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Per a l'historiador, monjo de Montserrat i, per tant, representant de l'Església, aquesta consideració és un “fet considerat indiscutible”, però ha estat “oblidat, negat o menystingut al llarg dels quaranta anys del règim autoritari del general Franco, que intentà uniformitzar al màxim l'estat espanyol i va voler que l'Església fos no solament un dels pilars del règim, sinó un dels elements essencials de cohesió ‘nacional’ i d'assimilació de les cultures no castellanes”.

El llibre consta de quatre parts més. La segona es titula “De l'integrisme al nacionalisme” i explica l'evolució que va seguir l'Església catalana, amb capítols dedicats a personalitats destacades i significatives, com Félix Sardà i Salvany o Gaietà Soler. La tercera, “Cardenals, monjos i clergues”, recull estudis biogràfics, generals o específics, sobre vuit grans personalitats, del cardenal Francesc Vidal i Barraquer al jesuïta Miquel Batllori. La quarta és dedicada a “La Guerra Civil i l'Església”; i la cinquena i darrera, a “La recuperació de la postguerra”. En tots els casos, com ja és

costum en aquest historiador, l'aportació documental és de primer ordre.

Una de les principals tesis del llibre és que l'Església catalana va superar l'integrisme entre els segles XIX i XX i que ho va fer gràcies al catalanisme i, en concret, al moviment de la Renaixença.

“La Renaixença –diu Massot i Muntaner– tingué una repercussió notable en l'Església catalana, la qual, d'acord amb el que passava al país, aconseguí una vitalitat molt superior a l'Església espanyola de l'època.”

Partint d'aquesta visió, Massot afirma amb rotunditat que “a Catalunya foren superades al començament del segle XX les divisions entre liberals i integristes, que esterilitzaren tantes energies i impossibilitaren una acció de conjunt a moltes diòcesis espanyoles; en conjunt, l'Església catalana s'adherí al moviment catalanista, sobretot a partir de la formació, el 1906, de Solidaritat Catalana, seguint les directrius del bisbe de Vic, Josep Torras i Bages. El bisbe Torras és sense cap mena de dubte la personalitat més rellevant de l'Església catalana d'aquest temps i la seva influència perdurà llargament”.

Això va ser possible perquè al segle XIX, “després que, durant molts segles, l'episcopat de les diòcesis catalanes havia estat predominantment foraster, d'acord amb el voler dels monarques, una bona part de les diòcesis catalanes es veieren cobertes amb bisbes catalans coneixedors del país i de la llengua, i aviat, d'acord amb el creixement de les aspiracions nacionalistes, hi hagué un anhel que tots els bisbes fossin catalans”. El tomb es va produir, recorda el pare Massot, gràcies a la influència de

sant Antoni M. Claret a la Cort de Madrid.

La superació de l'integrisme no vol dir que els capellans carques desapareguessin. "Queden excepcions, residus", diu Massot. "Majoritàriament, al segle XIX els sacerdots catalans eren carlins, abans de l'arribada del moviment catalanista, de la Renaixença i de Torras i Bages. Félix Sardà i Salvany, el d'*El liberalismo es pecado*, partidari del restabliment de la Inquisició i polemista conegut a tot arreu per les seves campanyes en contra del liberalisme i la francmaçoneria, acabarà perdent la seva influència. Quan mor, l'any 1916, les seves idees ja eren considerades superades per la majoria dels qui l'havien seguit en anys anteriors."

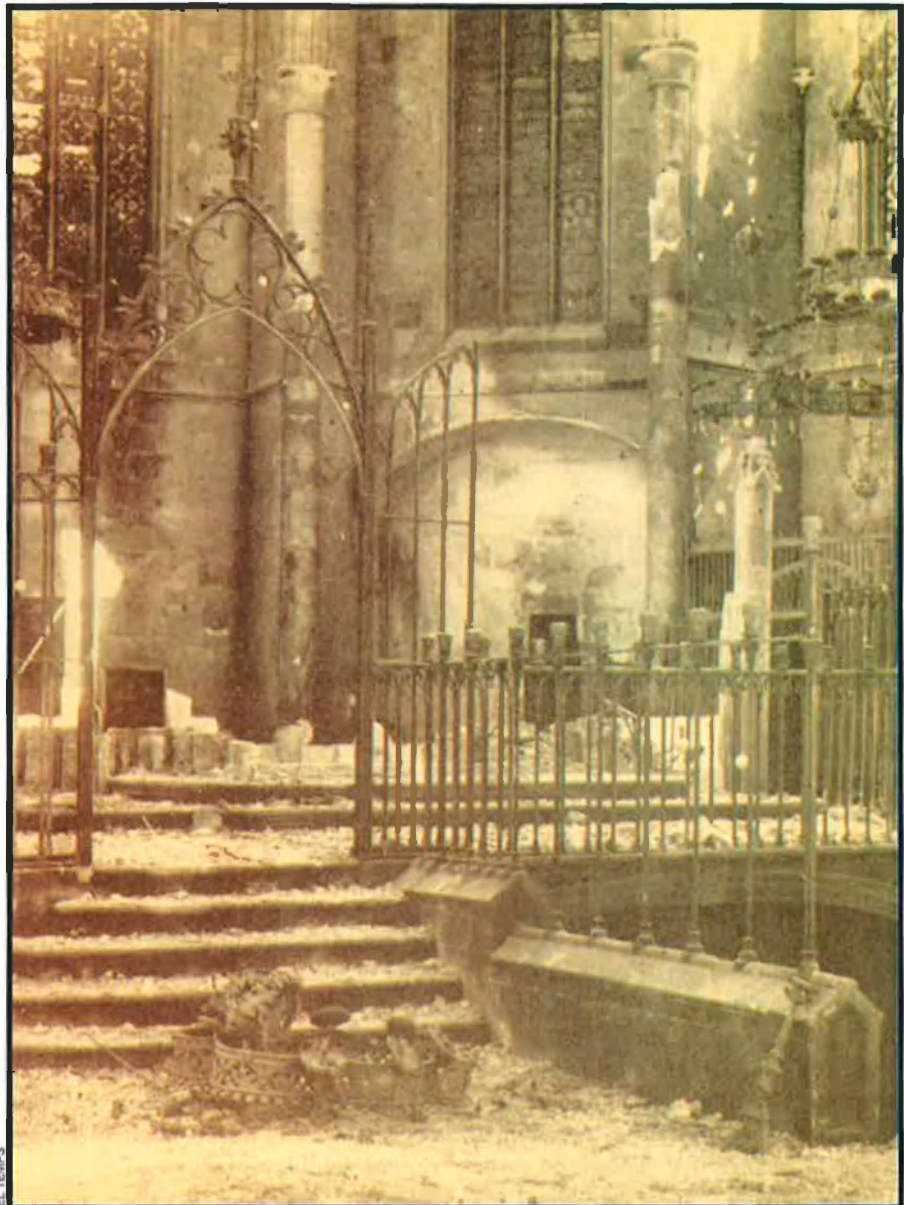
Massot i Muntaner dedica un capítol a estudiar les relacions de Félix Sardà i Salvany amb l'illa de Mallorca, amb un apartat dedicat a un dels seus deixebles, Antoni M. Alcover, el promotor de l'Obra del Diccionari i del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Parlant d'excepcions destacades, la de mossèn Joan Tusquets, ens diu el pare Massot. Era seguidor de Sardà i Salvany, però també del Torras i Bages que estigmatitza la francmaçoneria, cal recordar, cosa que no es recorda mai.

En el llibre de Tusquets *Masones y pacifistas* (Burgos, 1939), esmentat per Massot, el prologuista, Ramón Serrano Suñer, diu que l'acció de Tusquets en contra de la francmaçoneria va tenir una gran influència a les casernes militars, bo i animant els militars a aixecar-se en contra de la República.

Tot i la superació de l'integrisme, gran part de la societat –dels obrers a tota l'esquerra, proletària o burgesa, i molts intel·lectuals i laics– continuava veient en l'Església catalana els intolerants d'abans, contraris al progrés científic, i a més, lligada a una classe social determinada, per molt catalanista que fos.

L'anticlericalisme, nascut, diu Massot, "a causa de la força de l'Església i de la seva actitud autoritària i dogmàtica", va prosseguir amb les seves manifestacions de violència, com durant la Setmana Tràgica i la Guerra Civil. Ara bé, durant la República, segons comenta

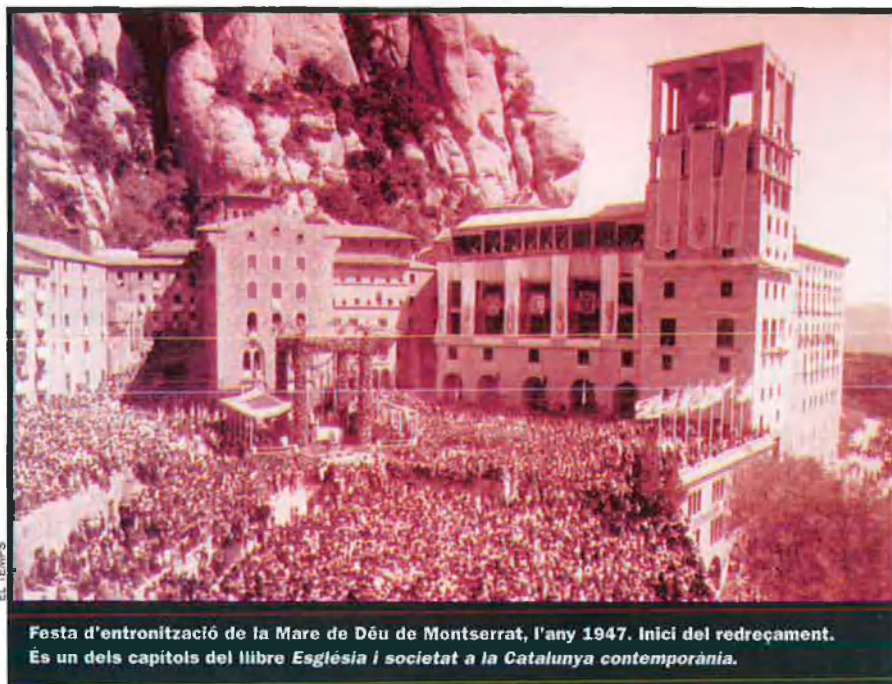

Segons afirma l'historiador Josep Massot, l'incendi de les esglésies va ser un dels objectius de la revolució engendrada pel *pronunciamiento* militar del 18 de juliol del 1936, tot i que els catòlics catalans, llevat d'escasses excepcions, no havien participat en la conspiració contra la República.

Massot en el llibre, es va produir un període de pau social i institucional amb les autoritats catalanes. Els problemes de la resta de l'estat espanyol s'hi reflectiren, bé que la convivència era un fet i que la Generalitat mantenia bones relacions amb Vidal i Barraquer, amb el monestir de Montserrat i amb els homes de l'Església més destacats. A més, durant la República hi hagué a Catalunya un fort augment de la vida cristiana, tant del moviment apològic, amb la preparació de llibres i fullets "no sem-

pre prou equànimes", a favor de la religió amenaçada, i del moviment catequètic, "moguts en part per un home que anirà prenent posicions més extremistes, mossèn Joan Tusquets, debellador d'heretges i maçons, que durant la guerra exercirà influència a la zona nacionalista, a Burgos en concret".

El pare Massot no vol deixar de banda en el seu recull d'estudis la delicada i sovint conflictiva relació entre l'Església catalana i el Vaticà. Sap, però, que no és fàcil de fer un estudi complet de

Festa d'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, l'any 1947. Inici del redreçament. És un dels capítols del llibre *Església i societat a la Catalunya contemporània*.

les tensions entre el Vaticà i Catalunya en l'estat actual de la investigació i sense la possibilitat de tenir accés als arxius oficials. Per això, opta per ocupar-se d'aspectes concrets que a vegades el duen a tocar, si més no d'esquitllentes, altres problemes connexos.

Abans d'entrar a reportar els episodis, que és el que li agrada fer a l'historiador, fa tres consideracions prèvies.

Primera. Una de les característiques més conegudes del cristianisme català del segle XX ha estat la seva romanitat profunda, la seva fe en l'Església catòlica, apostòlica i romana, garantia d'ortodòxia, i "d'altra banda, no ho oblidem, possible lloc de refugi davant les imposicions i les incomprensions de l'Església o de l'estat espanyols".

Segona. No han mancat, en boca de papes, cardenals o nuncis, les bones paraules adreçades a l'"estimada Catalunya", com les declaracions solemnes del papa Benet XV, l'octubre del 1920, de suport a l'acció de l'Església a favor de la llengua catalana: "Mai, mai, la vostra llengua no es veurà menyspreada per l'Església. El sant pare la té sota la seva protecció."

I tercera. Tampoc no han mancat les dificultats, sorgides en bona part de la cautela de la Santa Seu davant els nacionalismes que li han anat "creant pro-

blemes" arreu del món i del seu interès a no trencar les relacions diplomàtiques amb els estats afectats per aquests nacionalismes.

Molt detallat és l'estudi de la relació entre l'Església catalana i el Vaticà durant la dictadura de Primo de Rivera. Aquest període és estudiat per Massot en apartats diferents, dins del dedicat al Vaticà i Catalunya i també en el que parla específicament a la persecució de l'Església durant la dictadura de Primo de Rivera, apartat inclòs en el primer capítol del llibre.

L'arxiu de la Guerra Civil. L'edició del llibre de Josep Massot i Muntaner

**Hilari Raguer
enllesteix
el primer volum
dedicat als arxius
de l'Església
catalana durant
la Guerra Civil**

coincideix amb una segona aportació, bàsicament documental, a la història de l'Església catalana: el primer volum de l'*Arxiu de l'Església catalana durant la Guerra Civil*, que abraça del juliol al desembre del 1936. Editat també per l'Abadia de Montserrat, l'edició ha estat preparada i presentada per Hilari Raguer i Suner, un dels millors coneixedors, amb Massot, Jordi Figuerola i Garreta i Albert Manent, de la història recent de l'Església catalana.

La nova sèrie és la continuació de l'arxiu Vidal i Barraquer, però completat amb més fonts, com són els documents redactats, enviats o rebuts per bisbes o per vicaris generals que governaren les diòcesis catalanes en absència dels prelats, en concret els conservats als arxius diocesans de la Seu d'Urgell, Tarragona i Vic, i a l'arxiu de Sant Felip Neri, de Barcelona.

La primera cosa que els bisbes s'expliquen l'un a l'altre, diu Hilari Raguer en la introducció, és com han pogut fugir i arribar a Andorra, a França o a Itàlia, o més tard a l'Espanya nacional. Tots han passat greu perill. La majoria dels relats, deixant a banda el relat ponderat de Vidal i Barraquer, donen moltes gràcies a la divina providència i s'obliden dels intermediaris, alguns dels quals, com els consellers Ventura Gasol i Josep M. Espanya, o el coronel Escofet, van haver de fugir també més endavant, perquè la seva vida perillava.

La terrible persecució religiosa desencadenada a tot Catalunya després del fracàs de la revolta militar és el teló de fons de tota la correspondència d'aquests primers mesos. Els bisbes s'intercanvien notícies sobre la sort d'altres persones conegudes.

Un tercer tema és la marxa de la guerra. Tots, absolutament tots, desitgen la victòria dels "bons", és a dir, dels insurgents, i la donen per segura, o si més no per molt probable. En els primers mesos estan especialment pendents de la caiguda de Madrid. El fracàs de l'ofensiva, a la darrerria del primer semestre de guerra, posa sordina a l'optimisme dels primers mesos.

Vidal i Barraquer i el seu amic Guitart comenten l'ambient enrarit dels espanyols que es troben a Roma, especial-

ment alguns seglars de la ultradreta catòlica que ja abans de la guerra havien obstaculitzat la política conciliadora de Pacelli, Tedeschini i Vidal i Barraquer. Els partidaris del cop militar que es troben a Roma atribueixen les reticències de la Santa Seu envers el Govern de Burgos a les intrigues dels clergues bascos i sobretot dels catalans.

Sobre aquesta qüestió, recorda Hilari Raguer, hi ha una font d'interès, el doble fitxer de clergues catalans titllats de separatistes, que es conserva a l'arxiu de l'ambaixada d'Espanya al Vaticà, i que en part coincideix amb un fitxer que Borja de Riquer ha identificat entre els papers de Pedro Sainz Rodríguez. Clergues molt moderats hi són qualificats de separatistes ferotges, i la gran acusació que fa a tots ells, sempre amb les mateixes paraules, és que "*pudo salvarse tranquilamente de Barcelona en la revolución de Julio protegido por la Generalidad*".

Sobre la conveniència o no d'adreçar un missatge d'adhesió a Franco, o de felicitació si pren Madrid, dels bisbes que es troben fora d'Espanya, l'únic que li consta a Hilari Raguer que hagués escrit una carta d'adhesió a Franco és Joan Pelleró. Els altres en parlen, dubten, es pregunten si caldrà fer-ho un cop caigui Madrid, però de moment no ho fan. Vidal i Barraquer els aconsella el silenci. Amb tot, consulta la secretaria d'Estat i Pizzardo, en nom de Pacelli, li diu que la Santa Seu el deixa en llibertat, però que en tot cas ho faci només de paraula. És el que va fer, per mitjà del cardenal Gomà, i quan més endavant va preguntar a Pacelli si creia oportú que fes alguna manifestació més directa, la secretaria d'Estat li va respondre que al sant pare li semblava que "*tale manifestazione è superflua*".

Un altre dels temes més interessants de les cartes recollides en aquest primer volum són les col·lectes internacionals. Dos cardenals antagònics, Gomà i Vidal i Barraquer, les promouen. La de Gomà era sobretot de propaganda, a fi que tot-hom sàpiga les destruccions dels rojos, i va acabar cedida a Franco per comprar material de guerra.

La de Vidal i Barraquer era per socórrer els sacerdots de la Catalunya repu-

Els cardenal Francesc Vidal i Barraquer, a l'esquerra, i Josep Torras i Bages, a la dreta, són les dues grans figures de l'Església catalana, pensa Josep Massot i Muntaner.

blicana que es trobaven en la misèria, però va ser acusada de separatista. A més, les cartes dels volums donen constància de la col·lecta del bisbe Guitart, refugiat a Tolosa de Llenguadoc, destinada a socórrer els sacerdots de la Seu i d'altres diòcesis.

Finalment, la correspondència recollida en aquest primer volum, d'una sèrie que serà llarga, reporta la tasca dels bisbes d'acollida dels sacerdots fugitius i la seva col·locació en diverses diòcesis, o el seu trasllat a l'Espanya nacional.

Els bisbes reben pressions en aquest últim sentit, però tant Vidal i Barraquer

com Guitart desaconsellen el pas a l'Espanya franquista, en part perquè els consta que a Gomà i Cartañà els costa de trobar bisbes benèvols, en part perquè no volien que tota l'Església aparegués identificada amb aquell bàndol.

Gomà, per exemple, demana a l'arquebisbe de Saragossa que rebin sacerdots catalans, però la resposta és clara: "*Yo no puedo recibir aquí sacerdotes catalanes; hay una atmósfera contra ellos que haría no sólo inútil, sino contraproducente, su ministerio. Media Diócesis destruida por los emisarios de Catalunya, levanta en vilo a todo el mundo.*"

Com comenta Hilari Raguer, l'arquebisbe sembla confondre Durruti amb Vidal i Barraquer. El fet és que Gomà deixarà d'insistir. Primer deia que el Sant Pare volia que els sacerdots exiliats passessin a la zona nacional, però acabarà comentant-li al bisbe Guitart, que havia col·locat més de cent cinquanta sacerdots refugiats a les diòcesis franceses, que avui no podríem acomodar-los a Espanya, perquè, mentre no es desocupi la zona roja, no hi ha lloc per a ningú més.

L'arquebisbe de Saragossa es va negar a acollir sacerdots catalans arran de l'ofensiva bèl·lica catalana a l'Aragó